

เรื่อง กลุ่มชาติพันธุ์ สังคมและวัฒนธรรมของไทยทรงดำ

รายละเอียด

บทนำ

ไทดำหรือไตดำ (Black tai) เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีชื่อเรียกหลากหลาย เช่น โข่ง ช่ง ไทยโข่ง ไทยช่ง ลาวโข่ง ลาวช่ง ลาวทรงดำ และ ลาวพุงดำ โดยสันนิษฐานว่าไทดำเป็นชื่อเรียกแต่แรกเริ่ม ส่วนชื่อที่เรียก “ลาวโข่ง” และ “ไทยทรงดำ” เป็นคำเรียกคนไทดำที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ด้วยเป็นชนกลุ่มที่อพยพผ่านประเทศลาวเข้ามายัง

ฐานข้อมูลท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชร-ตาก

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

ประเทศไทย ประกอบกับภาษาพูดที่ใช้มีความคล้ายคลึงกับภาษาพูดของคนลาว (กลุ่มนักศึกษาโครงการเรียนรู้อารมณ์ร่วมกันสรรค์สร้างชุมชน, 2547) ซึ่งคำว่า “โชน่ง” สันนิษฐานว่ามาจากคำว่า “ชวง” ซึ่งแปลว่า กางเกง เพราะชาวไทดำนิยมนุ่งกางเกงและสวมใส่เสื้อผ้าสีดำ (สันติ, 2557) หากแต่ในการอพยพเข้าประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ ให้เรียกว่า “ไทย” นำหน้าชื่อกลุ่มชนหรือกลุ่มภาษาเพื่อการเน้นถึงความเป็นชาติและความเป็นไทย คนไทดำที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยจึงมักเรียกชนกลุ่มของตนเองว่า “ไทยทรงดำ” ตั้งแต่นั้นมา (จรีวรรณ, 2554)

การอพยพถิ่นฐานของชาวไทยทรงดำมายังจังหวัดกำแพงเพชร

กลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ มีถิ่นฐานเดิมตั้งอยู่ที่เมืองแฉก ซึ่งเดิมเป็นเมืองใหญ่ของแคว้นสิบสองจุไทย ปัจจุบันคือจังหวัดเตียนเบียนฟูของประเทศเวียดนาม มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศลาว ซึ่งเดิมคือแคว้นล้านช้าง ซึ่งชาวไทดำถูกต้อนอพยพโดยสมัครใจไปมาระหว่างสองอาณาจักรนี้ ครั้งสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกอพยพผู้คนไทดำมายังประเทศไทย เพื่อหนีสงครามโดยอพยพผ่านลงมาทางเวียดนามตอนเหนือ ลาว และเข้าสู่ประเทศไทยครั้งแรกในสมัยกรุงธนบุรี และอพยพเรื่อยมาจนถึงในสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (งามพิศ, 2545) โดยอพยพให้ตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยแห่งแรกที่จังหวัดเพชรบุรี จากนั้นจึงกระจายการตั้งถิ่นฐานอพยพออกจากพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี ไปตั้งหลักแหล่งในจังหวัดใกล้เคียงและขยายพื้นที่ออกไปไกลถึงจังหวัดเลย โดยทางเกวียนและรถไฟ นอกจากนี้ยังพบชาวไทยทรงดำที่อพยพจากจังหวัดเพชรบุรีไปอยู่ในจังหวัดราชบุรี กาญจนบุรี นครปฐม สุพรรณบุรี สระบุรี ลพบุรี พิษณุโลก พิจิตร สุโขทัย ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร และสุราษฎร์ธานี (จรีวรรณ, 2554) จากการสืบค้น พบว่า กลุ่มไทยทรงดำอพยพเข้าสู่จังหวัดกำแพงเพชรครั้งแรกราวปี พ.ศ. 2480 -2490 โดยอพยพมาจากตำบลหัวถนน อำเภออดอนตุม จังหวัดนครปฐม สามารถแสดงการอพยพย้ายถิ่นของชาวไทยทรงดำที่เข้ามายังจังหวัดกำแพงเพชร ได้ดังตารางที่ 1 (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง, 2561)

ตารางที่ 1 แสดงการอพยพของชาวไทยทรงดำมายังจังหวัดกำแพงเพชร

ปีพุทธศักราช	อพยพจาก	อพยพไปที่
2480 – 2490	หัวถนน อำเภออดอนตุม จังหวัดนครปฐม	อำเภอบางเลน และอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม, จังหวัดสุพรรณบุรี, จังหวัดกำแพงเพชร, จังหวัดพิจิตร
2492	วังหยา อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์	วังน้ำ อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร
2495	จังหวัดสุพรรณบุรี	วังน้ำ อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร
2499	จังหวัดนครสวรรค์	วังน้ำ อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร
2506	อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม	หนองกระเทียม อำเภอขาณุวรลักษบุรี จังหวัดกำแพงเพชร
2518	อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์	อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

ที่มา : (สันติ อภัยราช, 2557)

ไทยทรงดำบ้านท่าช้าง อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

กลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำในพื้นที่จังหวัดกำแพงเพชร กระจายตัวอยู่ในหลายพื้นที่ เช่น บ้านวังน้ำ บ้านหนองกระทิงและบ้านแม่ลาด ในเขตอำเภออำเภอคลองขลุง บ้านคลองแม่ลายและบ้านท่าช้าง ในเขตอำเภอคลองลาน ซึ่งถือเป็นกลุ่มไทยทรงดำที่ใหญ่ที่สุดในจังหวัดกำแพงเพชร สาเหตุการอพยพมีสาเหตุอย่างน้อยสองประการ คือ ประการแรกเนื่องจากสงครามที่ส่งผลให้ชาวไทยทรงดำถูกกวาดต้อนเข้ามาในประเทศไทย ประการที่สอง เพื่อต้องการบุกเบิกพื้นที่ทำการเกษตร ประกอบอาชีพทำกิน โดยประกอบเกษตรกรรมเป็นหลัก พืชที่นิยมปลูกไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือนและเพื่อขาย ได้แก่ ข้าว ข้าวโพด และมันสำปะหลัง กระทั่งในปัจจุบันกลุ่มไทยทรงดำในหมู่บ้านท่าช้างมีจำนวนรวม 500 หลังคาเรือน (สิริวรรณ และคณะ, 2559) และจากข้อมูลการให้สัมภาษณ์ของ คนในชุมชน ได้ให้ข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้านไว้ว่า (ไพโร เสนาพิทักษ์, สัมภาษณ์, 14 ธันวาคม 2560)

บ้านท่าช้างเมื่อประมาณ พ.ศ.2500 ยังมีสภาพป่าสมบูรณ์ มีชื่อเดิมว่า ปางยางและมีผู้คนมาจับจองที่ทำกินมาจากหลายจังหวัด เช่น นครสวรรค์ สุโขทัย นครปฐม สุพรรณบุรี เพชรบุรี พิจิตร พิษณุโลก และอุทัยธานี นี่จะเป็นคนไทยได้มาอยู่รวมกันที่บ้านท่าช้าง และได้สร้างสำนักสงฆ์ขึ้นมีหลวงพ่อชื้อ บั้น อยู่จำวัดอยู่ 3 ปี ก็ได้จากบ้านท่าช้างไป ต่อมา พ.ศ. 2504 ชาวบ้านท่าช้างก็ได้จัดที่เรียนให้เด็ก ๆ ที่ศาลาวัด และขอครูมาจากโรงเรียนคลองน้ำไหล 1 ท่าน ชื่อ ครูบัว อยู่ได้ 1 ปี ก็มีครูเก่าสอนอยู่ 3 ปี ครูสนาม 6-7 ปี ครูสำเนียงอยู่หลายปี

ในด้านการปกครองเมื่อมีคนเข้าอยู่มากก้านันสุดค่า ปึงขอด ได้ตั้งให้พ่อพา ประสิทธิเขตกิจ เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านดูแลลูกบ้านท่าช้างและบ้านทุ่งหญ้าคา และเปลี่ยนชื่อหมู่บ้านเป็นบ้านท่าช้างตั้งแต่นั้นมา จนถึง พ.ศ. 2521 ได้มีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านคนแรกคือ นายเสาร์ เรืองทองสุข ทำหน้าที่ 15 ปี ลำดับที่ 2 นายสังเวียน อยู่อ้าง ทำหน้าที่ 2 ปี ลำดับที่ 3 นายเทียน ประสิทธิเขตกิจ ทำหน้าที่ 10 ปี และคนปัจจุบันคือ นายไพโร เสนาพิทักษ์ อยู่ในวาระ 1 สมัย ปัจจุบันเกษียณอายุ จนได้มีความคิดร่วมกับคณะกรรมการไทยทรงดำจะสืบทอดวิถีชีวิตและประเพณีไทยทรงดำ เพื่อเด็กนักเรียนบ้านท่าช้างหรือเด็ก ๆ และคนทั่วไปที่สนใจในวิถีชีวิตประเพณีของไทยดำอยากจะได้เผยแพร่วัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมของบรรพบุรุษออกสู่สังคมภายนอก

บ้านท่าช้างได้เริ่มต้นวัฒนธรรมไทยดำ เมื่อ พ.ศ. 2541 มีอาจารย์ริคม พุแก้ว ที่สอนอยู่โรงเรียนท่าช้างสมัยนั้น ต่อมา พ.ศ. 2543 ประธานไทยดำ นายปี ทองเย็น ได้ของบประมาณจากประธานองค์การบริหารส่วนตำบลคลองน้ำไหล ในสมัยท่านสุนทร ประสิทธิเขตกิจ ซึ่งท่านก็เป็นคนท่าช้างก็ได้ร่วมกันจัดงานไทยดำผ่านมาได้ทุกปี หากบางปีงบประมาณน้อยผู้คนในหมู่บ้านก็ได้ออกรับแล้วก็ได้จัดงานอย่างต่อเนื่องผ่านมา 15 ปี เมื่อวันที่ 14 เมษายน 2555 นี้เอง เมื่อเรามาถึงวันนี้เราได้ความรักความสามัคคีที่มากขึ้นจริงๆ โดยมีการดำเนินงานและการปฏิบัติคือ 1) สร้างจิตสำนึกร่วมกันในวิถีชีวิตประเพณีไทยดำที่เป็นหลัก 2) ต่อสืบทอดวัฒนธรรมไทยดำไปสู่ครู อาจารย์ เยาวชนเด็ก ๆ นักเรียนบ้านท่าช้าง โดยเฉพาะเด็ก ๆ ได้เรียนภาษาไทยดำ พูดและเขียนหนังสือไทยดำ และคณะครูพร้อมเด็ก ๆ แต่งกายชุดไทยดำทุก ๆ วันศุกร์ และ 3) ชมรมไทยดำบ้านท่าช้าง ได้จับมือกับชมรมไทยดำภาค

เหนือ 5 จังหวัด ที่จะร่วมกันรักษาเอกลักษณ์วัฒนธรรมประเพณีนี้ไว้ร่วมกันตลอดไป”

สังคม ประเพณีและความเชื่อของไทยทรงดำ

การแต่งกาย

เสื้อไตหรือเสื้อไทผู้ชาย จะเป็นเสื้อลำลองมีขนาดใหญ่ใส่ไปงานที่ไม่มีพิธีการมากนัก ลักษณะของเสื้อจะเป็น ผ้าฝ้ายสีครามเข้มหรือสีดำ คอตั้งแขนยาวทรงกระบอกผ่าหน้าตลอด ติดกระดุมเงิน 10-19 เม็ด

เสื้อก้อมผู้หญิง มีลักษณะแตกต่างจากเสื้อไตหรือเสื้อไทผู้ชายตรงที่เสื้อก้อมผู้หญิงมีลักษณะคอตั้ง ไม่มีปก แขนยาวทรงกระบอกรัดข้อมือ ติดกระดุมเงินเหมือนเสื้อของผู้ชาย โดยจะใส่กับผ้าซิ่น ลายแดงโม ลักษณะของ ผ้าซิ่นจะมี 3 ส่วน คือ หัวซิ่นอยู่ด้านบนสุดเป็นผ้าฝ้ายสีครามเข้ม ตัวซิ่นอยู่ตรงกลาง จะมีความหนากว่าหัวซิ่น เป็นผ้าทอลายแดงโม เวลาที่นุ่งจะทบชาย 2 ข้างมาที่ตรงกลางแล้วคาดเข็มขัดตลบลงมา ตีนซิ่นอยู่ล่างสุด เป็น ผ้าทอด้วยผ้าฝ้ายเส้นหนา

กระเป๋าคาดเอวของชายไทยทรงดำ กระเป๋าคาดเอวของชายไทยทรงดำจะนิยมสวมใส่กับเสื้อไท ซึ่งชายไทย ทรงดำจะสามารถใส่ชนบัตร หรือเหรียญ หรือใบยาสูบในด้านหลังของกระเป๋าคาดได้ สำหรับลวดลายที่ประดับ กระเป๋าคาดเอว จะมีลักษณะคล้ายคลึงกับลวดลายที่ประดับหน้าหมอนอิง ซึ่งในอดีตอาจมีการประดับกระจกเล็กๆ ลงในลวดลายของกระเป๋าคาดเอว ทว่าในปัจจุบันจะมีการประดับกระจกเพียงแค่หน้าหมอนอิงเท่านั้น ไม่นิยมใส่ กระจกลงในลวดลายกระเป๋าคาดเอวของชายชาวไทยทรงดำ

ที่อยู่อาศัย

เรือน (เรือน) ของชาวไทยทรงดำ เรียกว่า “เรือนทรงกระดองเต่า” เพราะมีรูปทรงกลมๆ รีๆ คล้ายกระดอง เต่า มุงหญ้าคายาวคลุมลงมาเกือบถึงพื้นดินแทนฝาเรือน เพื่อป้องกันลม ฝน และอากาศที่หนาวเย็น ตัวเรือนยก ใต้ถุนสูงเพื่อประโยชน์ในการเก็บสิ่งของเครื่องใช้ เป็นที่ประกอบกิจการงาน เช่น ทอผ้า ตำข้าว เป็นคอกเลี้ยงสัตว์ มักมีแคร่ไวนั่งนอนและเป็นที่รับแขกในเวลากลางวัน เสาเรือนทำด้วยไม้ทั้งต้น มีง่ามไว้สำหรับวางคาน ยอดจั่ว ประดับด้วยไม้แกะสลักเป็นกิ่งคล้ายเขาควยไขว้กัน เรียกว่า “ขอกุด” พื้นเรือนทำด้วยไม้ไผ่ทาบเป็นชั้นๆ ผ่าออก ติดกัน ภายในตัวบ้านเป็นพื้นที่โล่งแบ่งส่วนสำหรับที่นอน ครัว และเป็นส่วนที่บูชาผีเรือน เรียกว่า “กะล่อห้อง” มีชานแดดยื่นออกจากตัวบ้าน

ต่อมารูปแบบเรือนไทยทรงดำได้ เปลี่ยนแปลงไปตามความจำเป็นและความเหมาะสมตามยุคสมัย เนื่องจาก หญ้าคาที่นำมาทำวัสดุหลังคาหายาก ไม่คงทน ทั้งยังเป็นวัสดุที่ง่ายต่อการติดไฟ และเนื่องจากบ้านไทยทรง ดำปลูกใกล้กันเป็นกลุ่ม หากเกิดไฟไหม้จะลุกลามไปบ้านอื่นๆ ได้รวดเร็ว ลักษณะบ้านและวัสดุ ที่ใช้จึงเปลี่ยน เป็นไม้เนื้อแข็ง หลังคาเป็นสังกะสี มีการแบ่งกันห้องตามลักษณะการใช้สอย ปัจจุบันเรือนไทยทรงดำมีลักษณะ ผสมผสานระหว่างเรือนแบบดั้งเดิมกับเรือนสมัยใหม่ บ้างก็ใช้วัสดุผสมของปูนกับไม้ บางบ้านก็เป็นรูปทรงสมัย

ใหม่ไม่มีเอกลักษณ์ของไทยทรงดำอยู่เลย แต่ไม่ว่าลักษณะที่อยู่อาศัยของคนไทยทรงดำจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ทุกบ้านจะมีห้องสำหรับบูชาผีเรือนซึ่งเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในบ้านเป็นอย่างดี

ประเพณีและความเชื่อ

ชาวไทยทรงดำมีความเชื่อและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับผีอย่างเคร่งครัด มีการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อในการนับถือผีและมีการสืบทอดการปฏิบัติเป็นประเพณีมาจนถึงปัจจุบัน การปฏิบัติพิธีกรรมเกี่ยวกับการนับถือผีเป็นสิ่งที่ชาวไทยทรงดำพร้อมใจปฏิบัติหรือเข้าร่วมพิธีกรรม ถือเป็นประเพณีและหน้าที่ที่ชาวไทยทรงดำทุกคนยึดถือปฏิบัติ โดยเชื่อว่าการปฏิบัติดังกล่าวเป็นสิริมงคลแก่ผู้ปฏิบัติ ซึ่งพิธีกรรมเหล่านี้นับว่าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ ยกตัวอย่างเช่น การประกอบพิธีเช่นไหว้จะเรียกว่า เสน ชาวไทยโซ่ง

พิธีกรรมการเสนอยู่หลายอย่าง เช่น เสนเฮือน เสนเรียกขวัญ เสนสะเดาะเคราะห์ เสนรับผีมด เสนฆ่าเกียด เสนแดง ฯลฯ

คำว่า “เสน” เป็นภาษาไทยทรงดำ แปลว่าการเซ่นหรือการสังเวย โดยการเสนเหล่านี้เป็นวิธีจัดการกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติเพื่อขจัดความกลัว และสร้างกำลังใจ การเสนทุกอย่างล้วนต้องพึ่งพาอาศัยหมอเสน เป็นเจ้าพิธีเป็นวิธีการที่มีมาก่อนรับนับถือพุทธศาสนา พิธีกรรมการเสนทุกพิธีกรรม จะทำในห้องกะล่อห้อง เहां

ยกตัวอย่างพิธีกรรมเสน เช่น พิธีเสนเฮือน คือ พิธีเซ่นผีเรือนของชาวลาวโซ่งหรือไทยทรงดำ ผีเรือน ในที่นี้หมายถึง พ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ผู้ล่วงลับไปแล้วและทำพิธีอัญเชิญมาไว้บนเรือน พิธีเสนเฮือนนิยมทำกันเป็นประจำแต่ละบ้านทุกปีหรือ 2-3 ปีครั้ง เพื่อให้ผีเรือนของตนได้มารับเครื่องเซ่นไหว้จากลูกหลาน เป็นการแสดงความกตัญญู ระลึกถึงพระคุณของบรรพบุรุษผู้ล่วงลับ เชื่อกันว่าเมื่อจัดพิธีเซ่นไหว้ผีเรือนแล้ว ผีเรือนจะปกป้องคุ้มครองรักษาตนและครอบครัวให้มีความสุข เจริญก้าวหน้า ทำมาค้าขึ้น พิธีเสนเฮือนกระทำเดือนใดก็ได้ ยกเว้นเดือน 9 เดือน 10 เพราะถือกันว่าผีเรือนจะไปเฝ้าเทวดา จึงไม่อยู่บ้าน โดยปกติแล้วมักทำกันในระยะที่ว่างจากงานทำนา และในเดือน 5 ไม่นิยมทำเพราะเป็นช่วงหน้าแล้ง ไม่ค่อยมีความอุดมสมบูรณ์ (ธันวดี, 2558)

ประเภทของการเสนที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิต

การเสนเป็นการแสดงถึงความกตัญญูของลูกหลานที่มีต่อปู่ย่าตายาย ผู้รู้ได้จัดแบ่งประเภทการเสนต่างกัน มากบ้างน้อยบ้างไม่เท่ากัน ทั้งนี้เป็นเพราะในแต่ละท้องถิ่นการจัดพิธีเสนเป็นไปตามความเชื่อถือที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นการเฉพาะเรื่อง เฉพาะกรณี ยกตัวอย่างเช่น (กานต์ทิศา, 2558)

1. เสนเรียกขวัญหรือเสนขึ้นเสื่อ เป็นการเสนเพื่อให้ผู้ที่กำลังเจ็บป่วยให้หายจากอาการป่วยไข้และเพื่อให้ผีหรือเทวดาช่วยนำขวัญผู้ป่วยที่ตกหาย ณ ที่ใดให้กลับมาสู่ตัว

2. เสนรับผีมด เป็นพิธีเสนให้ผีแม่มด หมายถึง หมอหญิงที่ทำพิธี หรือที่เรียกว่า “ครุมด” มาอยู่ด้วย เป็นพิธีการรับมอบหรือครอบครูแก่ผู้รับหน้าที่เป็นแม่มดคนใหม่ หลังจากที่คนเดิมได้สอนความรู้ในเรื่องพิธีการแก่

ฐานข้อมูลท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชร-ตาก

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

แม่มดคนนั้นแล้ว

3. เสนฆ่าเกิด คือ พิธีฆ่าแม่เดิมของเด็กเมื่อแรกเกิด เพราะแม่เดิมจะคอยติดตามเด็กที่เกิดมาทำให้เด็กคนนั้นเจ็บป่วย แล้วก็ตาย จึงต้องทำพิธีเสนฆ่าแม่เดิม เด็กคนนั้นจึงจะมาสุขภาพแข็งแรงปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ

4. เสนกวัดไกว หรือ เสนกวัดกว่าย เป็นพิธีเสนบัตกवादให้สิ่งที่ชั่วร้ายออกไปจากเรือนพิธีบัตรังควาน เนื่องจากบ้านนั้นมีคนตายจึงเรียกว่า เสนฮ้าย เมื่อจัดศพผู้ตายไปแล้ว ต้องจัดพิธีเสนกวัดกว่ายหลังจากเผาศพไปแล้ว 1 เดือน โดยการเชิญแม่มดมาทำพิธีไล่สิ่งร้ายออกไปจากบ้านเรือนให้บ้านบริสุทธิ์ พ้นจากเคราะห์และจากและจากทุกข์โศก

5. เสนปาดตง หรือ เสนปาดตง คือ การนำเครื่องเช่นไห้ไปให้ผีเรือนของตนกินทุก 10 วัน ที่ห้องกะล่อห้อง ง วันที่จัด ปาดตง เรียกว่า มือ เวนตง เป็นการเช่นไห้ว้อย่างธรรมดา ต่างกับพิธีเสนและพิธีเช่นปาดตงข้าวใหม่

พิธีแปงขวัญ

การแปงขวัญ หรือ การเรียกขวัญ คือ การเรียกขวัญของตนเองให้กลับคืนมา โดยการจัดทำพิธีอ่อนวอนแถน หรือผู้เป็นใหญ่ในเมืองฟ้า ให้ปล่อยขวัญกลับคืนมา มีการไถ่ขวัญด้วยสิ่งแลกเปลี่ยน การขับกลอนเทวดาด้วยเครื่องดนตรีและการไต่ถามด้วยการนับเมล็ดข้าวสารหรือทอดไม้คว่าหงาย เป็นต้น ชาวไทยทรงดำมีความเชื่อว่า ผีขวัญเป็นผีที่อยู่ในร่างกายของแต่ละคนเป็นมิ่งขวัญของเรือนร่างประดุจดังพี่เลี้ยงของร่างกาย ตัวอย่างผีขวัญ เช่น เด็กเล็ก ๆ ปวดหัว ตัวร้อนนอนเป็นไข ผันละเมอไม่ได้สติขณะที่ยป่วย หรือเกิดอาการตกใจ จนทำให้ถึงกับล้มหมอนนอนเสื่อไปเช่นนี้ก็หมายความว่าผีขวัญล่องลอยไปที่ต่างๆ นอนหลับฝันไม่ดีแสดงว่าผีขวัญไม่อยู่กับตัว เทียบเตรไปโดยไม่รู้ที่อยู่ในกรณีเช่นนี้ผู้นั้นจะต้องเรียกขวัญเพื่อให้กลับคืนมาอยู่กับตัวเหมือนเดิม

การแปงขวัญแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ

1. แปงเด็ก เครื่องพิธีได้แก่ข้าวสุกปากหม้อ ไช้ต้ม โดยหมอขวัญทำพิธีเรียกขวัญให้กลับมายู่ในตัวเด็ก จบแล้วใช้เส้นด้ายผูกข้อมือ และให้กินข้าวกับไช้ต้มในปานขวัญนั้น

2. แปงขวัญคนโสดหรือคนทั่วไป เครื่องพิธีได้แก่ข้าวสุกปากหม้อ ไก่ต้ม 1 ตัว เหล้า 1 ขวด พิธีกรรมคล้าย การแปงขวัญเด็ก

3. แปงขวัญผู้สูงอายุ เครื่องพิธีได้แก่ข้าวสุกปากหม้อ หัวหมูต้มสุก 1 หัว เหล้า 1 ขวด หมากพลูหรือใส่ปานขวัญ ผู้ทำพิธีต้องเป็นผู้ได้เรียนรู้การแปงขวัญเรียกว่าต้องมีครูอาจารย์ จึงจะทำพิธีได้

ขั้นตอนการแปงขวัญ

พิธีจะเริ่มตอนเย็น ประมาณ 16.00 น. เป็นต้นไป ผู้จะเข้าพิธีแปงขวัญนั่งต่อหน้าผู้ทำพิธี ญาติพี่น้องนั่งล้อมวงห่างๆ หมอขวัญเป็นได้ทั้งชายและหญิง หมอขวัญจะถือห่อเสื่อผ้าของผู้เข้าพิธีสะพายถุงหลา ถุงหลามีสิ่งต่อไปนี่คือ ห่อข้าว 10 ห่อ ห่อปลา 9 ห่อ และห่อไก่ ส่วนมืออีกข้างหนึ่งถือสวิง 1 ปาก และมืออีกข้างหนึ่งถือได้ที่จุดไฟหรือท่อนฟืนที่จุดไฟ จากนั้นหมอขวัญจะกล่าวเรียกขวัญให้มาอยู่กับตัวผู้เข้าพิธีถ้าขวัญหายหรือ ขวัญหนี

ไปจากที่ใด เมื่อขวัญเข้ามาถึง หมอขวัญจะมอบห่อเสื้อผ้าให้กับผู้ทำพิธีนั้น แล้วผูกคอตายที่ข้อมือ หลังจากนั้นจัดเลี้ยงอาหารแก่ญาติที่มาร่วมพิธีเป็นเสร็จพิธีแบ่งขวัญ

พิธีแต่งงาน

การแต่งงาน หรือเรียกว่า งานกินดอง หรือ งานกินหลอง หมายความว่า งานเลี้ยงเพื่อความเกี่ยวข้องเป็นญาติกัน ชายหนุ่มหญิงสาวเมื่อมีความรักใคร่ชอบพอดังขั้นแต่งงานกัน ฝ่ายชายก็จะส่งผู้ใหญ่ไปสู้อของหญิงสาวจากพ่อแม่ฝ่ายหญิง เรียกว่า ไปโอ้โลม สิ่งของที่เตรียมไป คือ ห่อหมากพลุบุหรี 2 ชุด พร้อมทั้งหญิงสาว 2 คน ซึ่งเป็นผู้ถือห่อหมากพลุนั้น ทั้งเท่าแก่ และหญิงสาวต้องสวมใส่เสื้อฮีให้เรียบร้อยถูกต้องตามประเพณี ถ้าเจรจาตกลง ก็จะนัดหมายทำการหมั้น หรือจะนัดหมายแต่งงานกันก็ได้

ขั้นตอนการแต่งงาน การแต่งงานแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ ส่ง สู่ สา ส่ง

1. ขั้นส่งหรือขั้นหมั้น เมื่อทำพิธีเสร็จแล้ว ฝ่ายชายจะไปเยี่ยมฝ่ายหญิงได้เป็นครั้งคราว เรียกว่า “ไปหยามห่อมะปู้” คือ ไปเยี่ยมเยียนห่อหมากพลุของหมั้นของฟากที่บ้านหญิง หรือวิธีการไปพบกับคนรัก
2. ขั้นสู่ คือ การที่ฝ่ายชายไปมาหาสู่ฝ่ายหญิง
3. ขั้นสา คือ ฝ่ายชายไปทำงานรับใช้ที่บ้านฝ่ายหญิงเป็นเวลา 1-5 ปี กรณีที่พ่อแม่ฝ่ายหญิงจะไม่เรียกสินสอดทองหมั้น ฝ่ายชายจึงต้องไปอาสาทำงานรับใช้พ่อแม่ฝ่ายหญิงเป็นการทดแทน
4. ขั้นส่ง คือ พิธีส่งตัวเจ้าสาวให้เจ้าบ่าวในวันแต่งงาน

การไหว้พ่อแม่เจ้าสาว เมื่อเจ้าบ่าวไหว้พ่อแม่เจ้าสาว ผู้นำไหว้เจ้าบ่าวจะกล่าวนำว่า “องปอ เอ นอ ข้อยผู้ลูข่มด้าว แอวไหว้เฮา เอาแปบ เจ้าเป็นปอข้อยนา” แปลว่า ท่านพ่อ ข้าพเจ้าผู้ลูกมาคุกเข่าท้าวเอวไหว้ด้วยความเคารพ ต่อไปนี้ท่านเป็นพ่อแม่เจ้าของข้าพเจ้าแล้ว พ่อแม่ของเจ้าสาวก็จะกล่าวให้ศีลให้พรว่า ขอให้อายุมันขวัญยืน ทำมาค้าขึ้นมีเงินทองจะเป็นผิวเมียกันมันคง มีลูกเต็มบ้านมีหลานเต็มเมือง ฝ่ายเจ้าบ่าวกล่าวรับ อุ้มให้หัวบิว (พร) ใส่เกล้า จะอยู่กันจนแก่เฒ่า

พิธีงานศพ

ไทยทรงดำถือว่าการตายเป็นเรื่องสำคัญมาก เมื่อมีการตาย ญาติพี่น้องจะเสียชีวิตกันจะหยุดทำงานทุกอย่าง เพื่อเป็นการไว้ทุกข์ และช่วยกันจัดการเกี่ยวกับประเพณีงานศพนั้น เรียกว่า “กำบ้าน กำเมือง” และถือเป็นความโศกเศร้าจนกว่าจะนำศพไปเผาแล้วจึงจะมีการทำงานปกติได้ ไทยทรงดำมีความเชื่อถือบรรพบุรุษอย่างเคร่งครัดมีความเชื่อว่าคนตายเป็นผีแล้วสามารถให้คุณให้โทษแก่แก่สามีภรรยา หรือบุตรธิดา ญาติพี่น้องได้ พ่อแม่ตายไปแล้วจึงต้องเป็นผีประจำบ้าน เรียกว่าผีบ้านผีเรือน จดชื่อไว้ในบัญชีประจำบ้านเรียกว่า บับผีเรือน แต่ครั้งที่มีการเซ่นไหว้เพื่อเลี้ยงผีเรือน ต้องอ่านบับผีเรือนเรียกให้มารับเครื่องเซ่นนั้นที่ละชื่อ ผีที่จะเชิญ ต้องเป็นผีที่ตายดี คือ เจ็บป่วยไข้ตาย แก่หมดอายุและตายในบ้านส่วนผีที่ตายนอกบ้าน หรือ ตายเพราะอุบัติเหตุต่างๆ เรียกว่าผี

ตายโหง จึงไม่มีรายชื่อที่บัพผิเรือน

ตามประเพณีดั้งเดิมไม่มีพิธีกรรมทางพุทธศาสนา เมื่อมีคนตายก็จะนำศพไปเผาที่ป่าช้า บรรดาญาติพี่น้อง เพื่อนบ้านจะพากันนุ่งดำไปบ้านคนตายร้องไห้ร้องไห้ไว้อาลัย สมัยก่อนจะตั้งศพไว้เพียง 1 คืน ต่อมาได้เปลี่ยนแปลงไปอาจตั้งศพไว้ 2 – 3 คืน ตามฐานะ มีการนิมนต์พระสงฆ์มาสวดพระอภิธรรมเทศน์แจ่ง ทอดผ้าบังสุกุล ฯลฯ เป็นต้น วันเคลื่อนศพไปเผาจะมีพิธีบอกทางผู้ตายโดยหมอปิธีเรียกว่า “เข็ย” เข็ยจะทำพิธีบอกทาง เพื่อให้วิญญาณผู้ตายเดินทางกลับไปบ้านเกิดเมืองนอน คือ เมืองแกน ได้ถูกต้อง พอเข็ยบอกทางเสร็จให้ยกหีบศพหันขวางกับชื่อบ้าน จากนั้นเป็นพิธีช้อนขวัญ ให้ลูกหลานเดินรอบศพจากซ้ายไปขวา 3 รอบ แล้วเดินออกตรงทางออก ระหว่างเดินออกตรงทางออกจะมีหญิงชราถือสวิง ซึ่งภายในสวิงมีเสื้อผ้าของลูกหลานที่เดินวน เดินทำท่าช้อนไปมาเพื่อช้อนขวัญของผู้ที่เดินรอบไม่ให้หนีเตลิดไปตามผู้ตาย เมื่อเดินครบจะมีญาติผู้ใหญ่ยื่นคอยรอรับเป็นแถวอยู่ 2 ข้างทาง ต่างจับมือถือแขนจุดออกจากการเดินวนเป็นการรับขวัญให้มาอยู่กับตน แล้วหยุดพักรับประทานอาหารกลางวัน ตอนบ่ายเคลื่อนศพไปป่าแสว (ป่าช้า) หรือฌาปนสถาน

บทสรุป

จากการศึกษาค้นคว้า และสอบถามข้อมูลจากคนในชุมชนไทยทรงดำบ้านท่าช้าง ตำบลคลองน้ำไหล อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ทำให้ทราบว่าการดำรงความเป็นปึกแผ่นของสังคมชาวไทยทรงดำให้มีการรอบของจารีตประเพณีที่เป็นแบบแผนในการจัดระเบียบที่ถูกต้องดีงามในวิถีชีวิตอยู่ที่เรื่องของประเพณีที่มีพื้นฐานมาจากความเชื่อในการนับถือผี เป็นความเชื่อแบบวิญญาณนิยมที่มีอิทธิพลสำคัญต่อประเพณีทั้งที่เป็นรูปธรรมและที่เป็นสัญลักษณ์แทนแนวความคิดแบบนามธรรม ซึ่งความเชื่อเรื่องผีและความเชื่อเรื่องขวัญ แสดงออกผ่านทางพิธีกรรมในรอบชีวิตตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย จากความเชื่อที่ว่าผีแกนเป็นผู้สร้างมนุษย์ และให้มีขวัญของแต่ละคน ความเชื่อและพิธีกรรมทำให้ชุมชนไทยทรงดำยังคงดำรงอยู่หากแต่พิธีกรรมบางอย่าง ที่สืบทอดมาตั้งแต่อดีตถูกสังคมสมัยใหม่เข้ามาแทนที่สังคมในแบบเก่า เมื่อเด็กรุ่นใหม่ใส่ใจน้อยลงและคนเฒ่าก็เริ่มหย่อนยานในเรื่องของประเพณี ประกอบกับชีวิตที่ต้องแข่งขันในการประกอบอาชีพ ต้องการรายได้ที่มากกว่าเป็นสภาพสังคมที่ไม่ใช่ชีวิตแบบสมัยโบราณ โดยปัจจุบันมีกลุ่มคณะกรรมการประเพณีและวัฒนธรรมไทยทรงดำของชุมชนที่ยังคงพยายามดำรงและรักษาขนบประเพณีไว้ให้ดำรงอยู่เพื่อสืบทอดไปยังรุ่นลูกหลานต่อไปอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : ไทยทรงดำ, ไทดำ, กลุ่มชาติพันธุ์

ที่มา : https://acc.kpru.ac.th/KPPStudies/index.php?title=กลุ่มชาติพันธุ์_สังคมและวัฒนธรรมของชาวไทยทรงดำ

รวบรวมและจัดทำข้อมูล : กาญจนา จันทร์สิงห์

วันที่ : 2022-06-06

ฐานข้อมูลท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชร-ตาก

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

---

https://arit.kpru.ac.th/ap2/local/?nu=pages&page_id=2087&code_db=610001&code_type=05

The Office Of Academic Resource Information And Technology